

ПРОВІНЦІЙНА ІСТОРІЯ

Наступного дня, з самого ранку, ще ледь сіріло, Олену розбудила якась метушня на подвір'ї і гусяче гелготання. Всю ніч їй снилося щось біле, холодне й незрозуміле. Воно огортало її тіло, мов крига. Тепер Олена втяла, що то було. Їй наснилася пластмасова труна, в якій її несли до цвинтаря.

Днями селом прокотилася чутка, що небіжчиків ховатимуть в одній пластмасовій труні, бо суцужно з дошками. Вірніше, померлого відноситимуть лише до цвинтаря, а потім труну повертатимуть іншому, хто буде на черзі. Тобто, труна буде ніби багаторазового використання.

Зачувши про таку біду, стара Олена стривожилася неабияк. Ще недавно вона була спокійна за свою смерть. Аби не завдавати клопоту синові, що служив на підводному човні, вона сама завчасно накупила хусток, рушників, чорної стрічки, відклала гроші на домовину, батюшці, на духовну музику і на обід. Все було підготовлено як слід, і Олена втішалася тим. І раптом в один день все порушилося. Несподівана тривога і турбота навалилися на стару.

«Як то можна лягти в чужу труну? А як же потім? Як ховатимуть? В чому лежати в ямі? Як опускатимуть? Господи-Господи!»

Якби ж то Ваня був ближче. Він би не дозволив матір без труни ховати. Як не вистачало його тепер, красивого, розумного, лагідного! Олена розгубилася й не знала, що робити. Куди й до кого бігти. Вона пов'язала хустку й похапцем вийшла з хати. На порозі вона раптом зупинилася, і руки її повисли. Просто перед нею в кількох кроках стояли троє військових у чорних шинелях. Олена затремтіла.

- Ваню, - ледь мовила вона і кинулася до сина.

Вона цілувала синові руки і гладила його чорну шинель. Іван лише якось криво усміхнувся і несподівано мовив чужим стомленим голосом:

- У вас, мамо, губи холодні, мов у риби. Там, на дні, їх тьма. Я їх не бачив, але знаю напевне, їх там видимо-невидимо. Куди, мамо, вашій річці?

Олена підняла голову. Дивні незнайомі очі бачила вона. Іван дивився кудись повз неї, повз хату, за село. Олена розгубилася.

- Заходьте, Іване Михайловичу, ви вже дома.

Один військовий допоміг синові зайти до хати, а той, що лишився, сказав Олені, що Іван її захворів, довго лікувався, але служити вже не зможе, йому будуть платити пенсію. Все минеться, лише не треба турбувати. Перш за все йому потрібен спокій. А згодом, дасть Бог, все стане на своє місце.

Іван сидів на стільці біля вікна і розглядав хату. Об ноги терлася руда кішка. Чим довше він роздивлявся, тим більше погляд його сповнювався теплом, і скляні очі зволожувалися і лагідніли. Він знову ставав добрим і красивим, яким був завжди. Олена тривожно ступила до хати.

- Мамо... - почула вона тихий лагідний голос.

- Ванечку...

Оленині очі наповнились слізьми.

Іван пригорнув матір до грудей, і очі його теж заблищали.

- Що ви, мамо?

Олена схлипнула.

- Я трохи злякалася.

- Чому, мамо? Радуватися треба. Я повернувся.

Олена мовчала. Їй зразу ж захотілося пожалітися синові і сказати про труну, але вона змовчала.

- Я повернувся до вас назавжди. Тепер заживемо удвох. Ніхто нам більше не потрібен.

Олена підняла очі. Світле синове обличчя дивилося на неї і посміхалося.

- А як же Ніна? Ти писав мені, що привезеш її. Я вже думала, хоч на старість...

Іван рвучко випростався так, що Оленині руки, які обіймали його, розлетілися геть.

- Ви, мамо, говорите зайве!

Іван відійшов від матері і став дивитися у вікно. Обличчя його посіріло. З вікна на нього впало сонячне світло, але обличчя не посвітліло, лише голова засяяла металевим відтінком, і Олена побачила, що син зовсім сивий.

Вечеряли мовчки. Олені знову кортіло сказати Іванові про труну, але, дивлячись на його суворе обличчя, вона так і не наважилася.

Олена постелила синові свіжу постіль, а сама за звичкою полізла на лежанку. Іван сидів біля вікна і кутив. Ще довго бачила Олена, як у сутінках то яскравіла, то згасала червона жарина, аж доки сон не зморив її.

Вночі Олена несподівано прокинулася. Вона розплющила очі і прислухалася, - Слышу шум винтов. Дистанция шестьдесят восемь кабельтовых. Центральный, боевая тревога. Цель справа. Торпедная атака. Первый, седьмой, приготовиться к торпедной атаке.

Олена злізла з печі, але посеред хати зупинилася.

«Головне не турбувати його. Йому потрібен спокій», - згадала вона настанови вйськового.

Постоявши босоніж посеред хати, вона навшпиньки повернула назад і тихо полізла на лежанку.

Вранці Олена прокинулася, коли вже давно розвиднілось. У вікні вона побачила, як Іван з лопатою в руках щось копав просто посеред подвір'я.

Олена одяглася. У дверях вона зупинилася. їй знову згадався вйськовий. «Не перечити. Не турбувати. Повний спокій».

Олена повернулася назад й опустила на стілець біля вікна.

Вона не помітила, як минув час. Сонце вже висіло високо над подвір'ям, а Іван все копав. Стара не витримала і вийшла на поріг.

- Ти поснідав би, синку. Картоплі насмажити на олії, як ти любиш?

Іван не обізвався, мов не чув, і продовжував копати. Олена обдивилася навколо. Подвір'я було розрізане чотирма траншеями, що складали один великий квадрат. Олена дивилася на той квадрат, нічого не розуміла, і від того в її думи приходила тривога.

Іван скінчив копати лише надвечір.

За вечерею він був лагідний з матір'ю, і Олена вирішила поділитися наболілим.

- Я, синку, хочу тебе спитати, - несміло мовила вона.

- Що, мамо? - відізвався Іван, - питайте.

- Ти не сердься на мене. Знаю, що тобі ніколи...

- Щось треба допомогти? Ви кажіть, що треба. Зробимо.

Олена ніяковіла.

- Ну, що ви наче чужі? Кажіть. Що там?

Стара зітхнула.

- Мені б, синку, труну. Щоб як у людей, з дощок. Дерев'яну щоб.

Іван полишив їсти і засміявся.

- Яку труну, мамо? Ви про що?

- Олена теж усміхнулася.

- Ти смієшся, а мені зараз нічого не треба. Якби я знала, що у мене є своя з дерева труна. Мені більш нічого не треба. А Трохим рижий, сусіда наш, міг би зробити.

Іван знову розсміявся.

- А з якої речі це ви зібралися помирати? Чом вам не живеться? Я тільки повернувся, а ви помирати.

Олені стало хороше на душі від того, що син знову говорив з нею по-доброму, що посміхався. Вона взяла його руку і погладила її.

- Я не буду помирати, але хай би собі була. Поклали б на горищі. Вона їсти не просить. А коли б і покликав мене Господь, то й згодилася б.

Іван перестав усміхатися. Потім, дивлячись у темну шибу, мовив якимось тихо, невпевнено:

- Гаразд, мамо, як скажете.

Наступного дня Іван раптом сам, без нагадувань, пішов до сусіда, рудого Трохима, і вже надвечір труна була готова. Олена навіть не чекала. Все сталося так швидко й несподівано, що вона не встигла отямитися і була більше здивована, ніж задоволена. Іван навіть не взявся за лопату і цілий день допомагав Трохиму, аж доки не скінчили роботу. Потім вони разом втягли труну на горище.

Олена стежила за всім тим, і душа її раділа.

- От тепер я спокійна, - сказала вона, коли труна була на горищі, і Іван зачинив ляду. - Ви самі не знаєте, яку мені радість зробили. Спасибі тобі, Трохиме, і тобі, синку, спасибі. Утішили стару. Тепер я все маю.

Олена накрила стіл і поставила пляшку з горілкою.

Іван налив у чарки.

- Щоб не текла, - крякнув рудий Трохим і перекинув чарку, - ображатися не будете, тітко, лежатимете, як у хаті, труна, як ляля. Комуś іншому не старався б, а вам, як сусідці, без халтури, - Трохим усміхнувся і підморгнув Іванові. - Наливай, Іване, бо наїмося, тоді багато не вип'єш.

Стара дивилася на сп'янілих чоловіків і раділа Трохимовим жартам, а ще більше тому, що на горищі тепер стояла її власна, з дощок, труна, раділа і не помічала, як змінювалось Іванове обличчя, як воно знову ставало сірим, а очі наливалися червоним, мов заходило в них сонце на мороз чи вітер.

Минув тиждень. Ночі ставали холодними, ранками на деревах і дахах осідала паморозь, а маленькі калюжки креслились тонкими крижаними смужками.

Іван знову з досвіта й до темна копав. Чим далі заглиблювався він у землю, тим більш незрозумілою і тривожною ставала для Олени його робота. Поступово яма стала величезною, мов справжнє провалля, і біля неї страшно було стояти. Одного разу Олена підійшла зовсім близько, зазирнула, і там глибоко внизу, в темноті, побачила, як біліє Іванова сорочка. В Олени запаморочилась голова, і вона відсахнулася.

Тепер Іван витягував землю великим відром, змайструвавши піднімальне колесо. Землю він вивозив грабаркою в яр, і там, на дні яру, вже виросла чимала могила. Пізно увечері, коли вже зовсім смеркло, Іван вибирався з ями довгою дерев'яною драбиною, яку зробив йому Трохим.

Минав час, і згодом подвір'я стало наповнюватися різним металевим брухтом. Невідомо звідки Іван настягував, назвозив сюди цілу гору заліза, довжелезних труб, рейок, всіляких іржавих частин від різних агрегатів, станини від верстатів, рами від

комбайнів, причепів, машин, тракторів. А ще згодом посеред подвір'я почалося нове, ще більш дивовижне й незрозуміле будівництво. З дня на день над ямою здіймалася дивна, не схожа ні на що, незграбна іржава щогла. Олена з острахом дивилася, як Іван вибирався на самий верх і витягував вірьовкою все нові й нові металеві частини. Він приладнував їх до купи великими металевими гвинтами, міцно стягуючи одне до одного. З кожним днем незграбна потворна щогла ставала ще більш незграбною, ще потворнішою і все росла й росла, вищала й вищала, тяглася в сіре осіннє небо за хмари, забираючи з собою Івана, віддаляючи його від Олени, від хати, від двору, від села, де мешканці народжувалися, помирали, одружувалися, ходили на роботу, а вечорами дивилися кожен свій власний телевізор.

А вона росла, піднімалася над ними – напівмістична потвора, сенс існування якої був схований невідомо де, на якому дубі, в якій скрині, на кінці якої голки. Навіщо? По що? Ради чого? І лише похмурий її конструктор уперто здійснював свою справу, не жалкуючи ні сил, ні здоров'я, щомиті ризикуючи зірватися з висоти і розбитися об власне творіння. Олена вже боялася піднімати догори голову, аби не бачити, на якій недосяжній висоті сидів її Іван. Як хотілося їй сказати Іванові про його щоглу, як хотілося, щоб син облишив ту бісову роботу, але вона пам'ятала наказ військових. А крім того, її спиняло саме Іванове обличчя – непевне, нервове, чуже.

Минув час. Одного ранку Іван піднявся пізніше, ніж завжди, одягся і пішов з двору. Повернувся він надвечір п'яний і ледве зайшов до хати. На порозі зупинився. Від його погляду Олена принишкла і чогось злякалася. Іван довго й пильно дивився на Олену, а потім, так і не зронивши жодного слова, пішов до ліжка.

- Ти попоїв би, синку? - запитала Олена і прислухалась.

У хаті було тихо. Від Іванового ліжка ледь чутно долинали дихання. Олена вилізла на лежанку і зашторила занавіску. В хаті стало темно і тихо, мов у домовині.

Олена не спала. Щось тривожило її і розганяло сон.

Опівночі її розбудив дужий гуркіт. Надворі розгулялася негода. За вікнами гриміло і спалахували блискавки. В шибу кидало дощем і мокрим снігом. Олена

затаїлася. Скільки вона жила на світі – не пам'ятала, щоб такої пізньої пори була така дужа гроза. Вона піднялася і спустила з лежанки ноги. Далі вона хотіла стати на підлогу, але враз залякла. За столом біля вікна хтось сидів. Сполохнула блискавка – і біле світло освітіло Іванове обличчя. Тужно завиваючи, свистів вітер у металевій щоглі за вікном. Він ніби сердився й обурювався, що на його шляху раптом стали якісь химерні перешкоди. Олені було неприємно від того свисту. Він лякав її. Проте Іван сидів біля темної шиби, не вмикаючи світла, і, здається, слухав її з насолодою. Та дивна мелодія мовби проймала все його тіло, і воно час від часу в свідомості здригалося від захоплення, мов пронизане незбагненою енергією. Стара бачила, як під час великих сполохів, що розливалися по всіх хатніх закутках, сміялося від дивної радості його обличчя, і їй ставало ще страшніше. Вона боялась грому і власного сина. В ту хвилину їй здавалося, що між природною стихією і її сином існує якийсь незрозумілий їй зв'язок, і та химерна щогла, схожа на дядька-велетня, теж відігравала в тому належну їй певну роль, і зведена була не даремно. Після одного з дужих сполохів, Іван раптом скочив до вікна і з усього маху вдарив долонею в шибу. Він стояв, піднявши руку догори і спостерігав, як стікає кров. Краплі падали на підлогу, і старій здалося, що там уже налилася ціла калюжа. Вона не витримала і, зойкнувши, покликала сина. Іван рвучко повернувся, ніби тільки тепер зрозумівши, що в хаті він не сам. Очі блиснули в темряві.

- Що?! Хто тут?! - заволав він. І Олена затряслася від того голосу.

Іван наблизився до матері і схопив її за руку.

- Ану, йди-но сюди. Чого ти там ховаєшся? Затаїлася змією, щоб ужалити спідтишка?!

- Що ти, Ваню? - спробувала говорити Олена.

- Що ти, Ваню! - перебив Іван. - Не такий уже твій Ваня дурень, як тобі понаказували. Крові моєї захотіла? На, покуштуй! Наїдайся, для матері не шкода!

Олена не встигла отямитися, як в її губи тицьнулася липка від свіжої крові долоня.

- Пий, гадюко, синову кров! Пий, та не захлебнись!

Іванові пальці стисли Олениного рота, і стара відчула, що задихається. Іван продовжував кричати, але голова паморочилась, і скоро в старій підкосилися ноги. Вона повалилася на підлогу.

Отямилась Олена, коли в хату влилося денне світло. Вона огледіла кімнату. Потім спробувала встати. На сорочці побачила темні плями від крові і пригадала, що сталося. Поволі вона звелася на ноги і підійшла до столу. За вікном було тихо. Сонце світилось високо в небі, і тільки налипле на шибі листя нагадувало про нічну бурю. Олена підійшла до миски і почала змивати з обличчя синову кров.

Минуло кілька днів. Іван не пив і майже не виходив з хати. Він лежав на ліжку, втупившись очима у стелю і мовчав. Кілька разів Олена просила сина поїсти, але той не обзивався.

На третій день, зранку, зайшов Трохим. Іван не зреагував і на нього. Проте, коли той витяг з-за пазухи пляшку, Іван поволі піднявся.

Насувався вечір, холодний, непривітний. Спорожніла пляшка тьмяно поблискувала в хатніх сутінках. Іван сидів, схиливши голову на стіл і щось бурмотів. Олена сиділа біля печі на ослоні і сумно дивилася на сина. Іван раптом підвівся і підійшов до старій.

- Мені, мамо, треба. Розумієте, зараз, хвилю. Ви сидіть спокійно, як сиділи.

Іван набрав кухоль води і знову повернувся до старій.

- Ви лише не хвилюйтесь. І не рухайтесь. Сидіть, прошу вас, смирно.

Олена заплющила очі і раптом почула, як на її голову полилася холодна крижана вода.

- Я завжди думав, якою має бути моя смерть, коли човен почне тонути, як наштовхнеться на риф чи айсберг, підводну скелю чи на міну. Які відчуття переживає людина, коли задихається від того, що легені її наповнюються водою. А в той же час, вода, мамо, це життя. Уявіть собі, все живе вийшло... Як ви гадаєте, звідки? З води, мамо. З світового океану все вишкріблося на сушу. От бачите нашу кішку? Вона теж колись пливла по дні океану, ковтаючи морських риб і кров у неї була холодною, мов крига. А тепер стала тепла, як і в нас з вами. Не вірите мені? Чекайте

хвилиню!

Іван облишив кухоль з водою і пішов до дверей. У дверях він зупинився. Обличчя його знову посіріло, мов у небіжчика.

- Ви сидіть, не вставайте, я зараз повернуся, тільки візьму сокиру.

Погляд його був спокійний, розважливий, але Олена тремтіла всім тілом від страху і холоду.

Згодом двері відчинилися. В темноті холодним блиском засвітилося вістря сокири. Іван стояв у дверях величезний, темний, непевний. Олена схолола.

- Зараз я відрубав їй голову, а ви дивіться. Запевняю вас, кров у неї тепер тепла. Ми разом спробуємо її.

Олену трусило від кожного слова, вона несамохіть заруха лася на стільці.

- Ні! - протяг Іван, і в голосі його з'явилося нетерпіння. - Ні, мамо! Дивіться, не ховайте очей.

Олена поглянула на кішку. Та спала біля печі, нічого не підозрюючи. Олена спробувала відвести погляд, але Іван взяв її за голову, стис в своїх дужих руках і рішуче повернув у бік, де сиділа кішка.

- Дивіться, мамо, дивіться, - приглушено, з дивною лагідністю, говорив він, і лише запалені очі його горіли червоним. - Я швиденько. Раз – і все. Мура, Мура, - заговорив він, наближаючись до кішки.

Зачувши своє ім'я, кішка нашорошила вуха, замуркотіла від задоволення і витяглася на підлозі. Раптом невловимий удар прибив її тіло до підлоги. Сокира влучила в шию і котяча голова відлетіла геть. Біля тулуба, де тільки-но була голова, на підлозі швидко набігла червона пляма. Іван вмокнув у неї палець.

- Я не помилився, мамо, - звеселився він, - аж спробуйте. Я не вагався жодної хвилини. Вона тепер тепла.

Іван підніс палець до Олениною обличчя. Олена відсахнулася, і на очі їй потрапила відрубана голова, на якій біля носа посмикувався білий вус.

- Ван-н-н-нечку, - ледве вимовила вона і схлипнула.

Іван височів над Оленою – почорнілий, величезний, мов обгорілий стовбур, і

лише очі його червоні й сухі дивилися кудись понад усім, і думки його були тепер десь далеко за хатою, за селом, здається – поза цим світом. Він опустил руки і мовчки, дуже повільно вийшов геть.

Самотня несподівана сльоза раптом з'явилася на Оленіному обличчі, здивувавши навіть саму Олену. Справді, було дивно, звідкіля, з яких таких давно пересохлих закутків вона взялася, адже стара цілком була переконана, що виплакала все, що мала.

Трохи згодом вона звелася на ноги. Постоявши ще якийсь час, ніби не наважуючись зробити крок, вона все ж ступила. Далі взяла відро, в яке зливала помії, і скидала туди котячі рештки.

Іван сидів на лаві під грушею і кури́в. Вітер куйовдив його зовсім білу чуприну. Земля навколо була всипана гнилими грушами і жовтим листям.

Олена вийшла на поріг і зупинилася. На Івановій шиї здригнувся борлак.

- Не сердьтесь, мамо, - мовив він тихо, приглушено, - а кішку я вам знайду. То не людина. Людини іншої не знайдеш, матір, скажімо, кохану, а кішку я вам принесу.

Він затягся цигаркою і знову став дивитися туди, де сідало сонце.

Цієї ночі Олена вже вкотре слухала, як виє вітер у химерній Івановій щоглі. В хаті стояла тиша, і від ліжка, де лежав Іван, не чути було жодного звуку. Олена чомусь стурбувалася. Вона обережно визирнула з-за занавіски і враз уся схолола. Просто перед нею було Іванове обличчя. Очі блищали в темноті і дивилися нерухомо, мов незрячі. Олена спробувала щось сказати, але губи її лише затремтіли.

- А що коли, мамо, мені померти на Різдво?

Стара злякано перехрестилася і, мов риба, вхопила ротом повітря.

- Що ти, синку? Хай Бог боронить таке казати. Що ти?

Іван промовчав. Потім усміхнувся і пішов до ліжка.

- Спіть, мамо... Спіть... Ніч...

Похмурий і холодний був світанок. Прийшов якимось підступно, ховаючись за хмарами, мов злодій.

Олена поралася біля печі, варила кашу для куті. Голова її знову заповнилася

думками про смерть, про скриню з рушниками, про труну на горищі, і їй ставало легше на душі, і хотілося померти якомога скоріше.

«Треба сказати Вані, щоб одягли до труни голубеньку кофточку... І тухельки нові червоні щоб озули... - подумала Олена. Вона поглянула на сина. Іван лежав на ліжку. Губи його повільно ворушилися. - Ні, не тепер, - вирішила Олена, - хай завтра вранці».

У двері постукали. В хату зайшов Трохим. В руці він тримав пляшку. Олена зітхнула.

На вулиці засвітилися вогні. Сп'янілі від самогону обличчя тихо перемовлялися і курили. Тютюновий дим стелився над столом і, піднімаючись під стелю, снувався там у химерних звірів.

- Гарну ти матері труну зробив, Трохиме. Спасибі тобі...

- Старався, - прохрипів Трохим. - А навіщо тобі була та щогла?

Іван промовчав, наче не чув.

- Ще по краплі? - спитав Трохим.

Іван кивнув.

- Добра горілка, - крякнув Трохим і занюхав рукавом.

- Як думаєш, чи я би помістився туди?

- Куди? - не зрозумів Трохим.

- В материну труну.

Трохим підняв очі на Івана. Іван випив. Трохим не знайшов, що відповісти, і вони мовчали.

- Завтра Різдво... - мовив згодом Іван.

Трохим похитав головою, і вони знову довго мовчали.

Вранці Іван піднявся, як тільки зажеврив світанок. Обличчя його було напрочуд свіжим, як ніколи світлим, здається – щасливим. Олена давно не бачила сина таким. Хіба що в дитинстві. Вона дивилася на несподівано світле синове обличчя і хотіла радіти разом з ним, але незрозуміло чому не раділа, а навпаки, тривожилася, як ніколи. Іван посміхався, а Олені щось тужно стискало душу.

- З Різдрвом, вас, мамо, - сказав він, і Олені стало зовсім млосоно.

Іван усміхнувся лагідно, поклав матері на плечі свої великі руки.

- Дай, мамо, мені чисту сорочку.

Олена здригнулася. Ноги її прикипіли до підлоги. Вона раптом відчула силу, яка зовсім не відповідала лагідному обличчю сина. Іван підвів Олену до скрині.

- Тут, мамо, сорочка. І рушники на смерть теж тут.

Олена знову здригнулася.

- Я знаю, ви збирали їх довго. Спасибі вам.

Олена мовчала, їй зціпило рот, і вона, мов під гіпнозом, виконувала все, що говорив їй Іван. Вона відчинила скриню і витягла звідти чисту білу сорочку.

Іван довго й ретельно одягався. Потім поставив посеред хати стілець, другий підсунув до вікна. На нього він всадовив Олену.

- Хвилю, мамо, я зараз.

Він вийшов з хати і за мить повернувся. В руках тримав сокиру, велику іржаву скобу і товсту вірвовку. В Олені пересохло в горлі. Іван поглянув на матір і знову посміхнувся. Перерубавши вірвовку навпіл, він узяв одну її частину, обмотав нею Олену, міцно пов'язавши її зі стільцем.

- Тихо, мамо, тихо. Нічого поганого я вам не зроблю.

Далі він, не кваплячись, став на стілець, приставив скобу до бантини і вдарив по ній сокирою. Потім ще раз і ще раз. Під стелею залунали глухі ритмічні удари, і на підлогу посипалась біла глина.

- В-ва... В-ва... - намагалась вимовити Олена синове ім'я, але лише схлипувала, задихаючись від власного голосу. Іван мимохіть кидав на матір погляд і продовжував бити по скобі. Ударивши ще кілька разів, він вчепився за скобу руками і спробував її на міцність. Далі протяг крізь неї вірвовку, і кілька разів міцно зв'язавши її, витяг до низу так, що вірвовка утворила зашморг. Оленині губи ворухнулися, і в хаті почувся глухий стогін.

Іван поглянув на матір.

- Труну поставите на високому столі, щоб ніхто не зміг цілувати тіло.

Олена знову глухо застогнала і схлипнула, задихаючись. Іван продовжував мовчати. Він повільно став на стілець, накинув на шию зашморг і поглянув на матір. Олена оніміла. Лише очі її, вирячені, страшні, здавалось, виваляться з черепа і покотяться по підлозі, щоб не бачити того, що діялося. Іван довго дивився на матір, ніби намагався запам'ятати її обличчя, а потім раптом тихо мовив:

- От і прийшло. Я так чекав його. З Різдом вас, мамо. Простіть...

Стілець вислизнув з-під його ніг, і Іванове тіло загойдалося під бантиною.

Опам'яталась Олена наступного дня. Хата була наповнена сонячним світлом. Біля ліжка, на якому вона лежала, сиділа Трохимова жінка. Трохим стояв біля вікна, у дверях товпилися люди і тихо гомоніли.

Олена обвела поглядом хату і раптом побачила труну. Вона зразу ж упізнала її, добротну, дощану. То була її труна, яку вона так чекала. Труна, яка вселяла спокій і благополуччя її душі. Єдина річ, крім якої їй нічого більше не було потрібно на цьому світі. У труні лежав Іван.

- Забрав, - тихо заскиглила Олена, і гомін у дверях стих. - усе, що мала... і труну, і рушники - все забрав. Приїхав, щоб усе забрати.

- Що ви, тітко? - прошепотіла Трохимова жінка, - люди в хаті.

Олена дивилася у вікно. За ним зловісно темніла металева щогла. Страшна, безглузда, байдужа потвора. По зморшкуватій Олениній щоці збігла сльоза. Зустрівши на шляху глибоку поперечну зморшку, вона збільшилась і, відірвавшись, упала на підлогу. У хаті настала тиша, і лише за вікном тужно й сердито завивав вітер у химерній Івановій щоглі.

- Усе забрав, - чулося крізь те завивання, - усе, що мала.